

partium, ut corpora mixta, vel per generationem, ut plantæ et bruta, vel per creationem ex nihilo: atqui rationalis anima produci aut existere nequit per agregationem, quia caret partibus; nec per generationem, sive ex corpore, cum vis aut substantia corporea non sit, sive ex anima, ut nunc demonstratum est: ergo solum per creationem ex nihilo originem et esse accipit. (1)

SCHOLIUM.

Quamvis rationalis anima a solo Deo per creationem ex nihilo producat, id tamen nihil obstat quominus vere dicatur *hominem generari*, sive per *generationem* produci. *Homo* enim, nec animam solam, nec solum corpus, sed ex utroque exurgens compositum significat. Porro, compositum hocce per generationem produci vere dici potest, idque duplici potissimum ratione: 1.º quia est terminus totalis, adequatus et ultimus, ad quem ex se tendit et quem attingit actio generativa parentis: 2.º quia hæc parentis generativa actio, quamvis animam non attingat *directe* et quoad esse, eam tamen attingit *indirecte* et quod *unionem*; quatenus, nimirum, corpus quod essentialis hominis pars existit, ex vi generantis actionis ad eum statum perducitur, in quo secundum naturæ ordinem et leges rationali animæ jungi postulat.

(1) Paucis, hæc omnia, pro more suo, complexus est D. Thomas. *Sum. Theol.* 1.º P. q. 118, art. 2.º ubi sic habet: «Impossibile est virtutem activam quæ est in materia, extendere suam actionem ad producendum immaterialem effectum. Manifestum est autem, quod principium intellectivum in homine est principium transcendens materiam; habet enim operationem in qua non communicat corpus. Et ideo impossibile est quod virtus, quæ est in semine, sit productiva intellectivi principii... Similiter etiam, anima intellectiva, cum habeat operationem vitæ sine corpore, (sine organo corporeo quo exerceatur, ut intelligere et velle) est subsistens; et ita sibi debetur esse et fieri: et cum si immaterialis substantia, non potest causari per generationem, sed solum per creationem a Deo. Ponere ergo animam intellectivam a generante causari, nihil aliud est quam ponere eam non subsistentem, et per consequens corrumpi eam cum corpore. Et ideo hæreticum est dicere, quod anima intellectiva traducatur cum semine.»

Quod si ille qui gladio hominem perimit, vere dicitur hominem interficere, quantumvis esse animæ minime destruat, potiori ratione vere dici potest, patrem filium generare, quia ex vi propria, et per actionem generativam, filii corpus non solum compingit, sed ad eam ducit perfectionem sive ad organismum, ex quo et per quem animam rationalem informantem postulat.

CAPUT QUARTUM.

DE RATIONALI ANIMA QUOAD UNIONEM ET SEPARATIONEM A CORPORE.

Ex his quæ hucusque disseruimus, satis liquet quidnam rationali animæ conveniat, tum in seipsa, tum in statu unionis cum corpore. Ad plenioram tamen rei scientiam, subjiciemus specialia quædam circa animam in se et prout corpori conjunctam; deinde, disseremus de anima a corpore separata.

ARTICULUS PRIMUS.

Specialia quæ sita de anima breviter expendantur.

Quæres 1.º Quomodo deficienda sit rationalis anima.

Resp. Anima rationalis, defini potest: *substantia incompleta, simplex et pure spiritualis, quæ ad informandum substantialiter corpus hominis destinatur.*

Patescit definitio ex his, quæ in hac secunda psychologiæ parte disputata manent. Dicitur *substantia incompleta*, quia ex se sola perfecte non subsistit; tum quia speciem completam entis non constituit nisi quatenus corpori unita; tum quia corpore indiget ad exerendas et explicandas operationes omnes, quarum principium esse potest. Dicitur *simplex*, ad excludendam compositionem partium et cujusque extensionis. Additur *pure spiritualis*, quia non solum compositionem partium, sed omnem materialitatem a se excludit, utpote corporea omnia transcendens, atque simul intellectu et voluntate libera prædita. Dicitur, *quæ destinatur ad informandum corpus hominis*, quia ex sua ipsa natura ordinatur ad communicandum esse humanum corpori, et ad perficien-

dum hominem tanquam pars essentialis et constitutiva ejus. Additur vero *substantialiter*, ut significetur, præfatam informationem perfici, quatenus anima est vera forma substantialis corporis humani, ac proinde, ejus unionem cum corpore esse substantialem et non mere accidentalem (1), sicuti præ se fert platoniorum, tam veterum quam recentiorum theoria.

Quæres 2.º Utrum actualis cogitatio sit ipsa essentia animæ.

Resp. Negative. Prob. 1.º quia operatio actualis realiter differt ab ipsa substantia animæ, cum sit modus accidentalis, qui ipsi adesse, vel abesse potest. Sic, dum nunc efformo *ratiocinationem*, vel *volo* deambulare, mens mea habet actus reales, quos antea non habebat. Ergo anima, eadem perseverans quoad essentiam, mutatur accidentaliter ratione actuum vel effectuum, qui in ea de novo esse incipiunt, vel desinunt. Ergo hujusmodi actus, quos Cartesius sub nomine cogitationis comprehendit, nequeunt essentiam animæ constituere, nisi dicamus, essentiam rei posse esse vel non esse in re, cujus supponitur essentia.

2.º Quia cum cogitatio, præsertim ad Cartesii sensum, e genere illarum operationum sit, quæ intimo sensui subjiciun-

(1) Ex dictis colliges, rejiciendam esse tanquam diminutam et inexactam definitionem, quam Lugdunensis philosophia cum ceteris cartesianis tradunt de anima, quæ est apud illos: *substantia rationalis seu cogitationis particeps regendo corpori accommodata*. In qua definitione, nec distinctio animæ ab omni materia, etiam simplici, exprimitur, nec ejus subsistentia incompleta, quæ ipsi necessario inest, nec natura ejus unionis cum corpore; quinimo, si vera loqui quis voluerit, fatebitur hanc definitionem angelis convenire; namque angelus, et est substantia cogitationis particeps, et accommodata regendo corpori, quoniamquidem, vim habet corpus per motum localem regendi. Alter e Cartesianorum grege philosophus, hominem definit: *intelligentiam organis utentem*; quæ Bonald definitio, quamvis a recentioribus quamplurimis cum plausu et fere prodigii instar excepta, non diminuta solum et incompleta, ut præcedens, sed penitus falsa et inexacta haberi debet, quatenus in ea aperte innuitur, corpus nihil esse aliud quam instrumentum quo anima ad operandum utitur, ea pene ratione, qua artifex martello utitur; ac proinde vere et proprie non esse partem essentialem et constitutivam hominis.

tur, gratuito et fecte eam existere affirmatur, si id conscientia minime testetur. Ast vero, animam essentialiter, vel semper actu cogitare, conscientia non solum non testatur, sed potius oppositum ostendit, prouti videre fas est in foetu utero materno adhuc incluso, et in his qui profundissimo somno indulgent. Sententia ergo Cartesii reponentis animæ essentiam in actuali cogitatione, tanquam absurda haberi debet: tanquam vero erronea et experientiæ adversans, opinio eorum, qui animam peremittere cogitare autumant.

Quæres 3.º Unde oriatur hominum inæqualitas quoad vires, præsertim intellectivæ partis.

Resp. Duplici ratione potest explicari inæqualitas quæ inter homines viget, quoad agendi vires seu facultates, præsertim ex parte intellectus et voluntatis. Quarum prima est, ut inæqualitas ista ex parte facultatum, ex inæqualitate animæ originem ducat (1): sicut enim videmus in aliis rerum speciebus, ex. gr. in arbore malo, in specie canis, vel in aliqua ejusdem varietate, unum individuum perfectius esse alio intra eandem speciem, nec etiam repugnare videtur, hujus hominis animam ab anima illius discriminari differentia aliqua, non essentiali aut specifica, sed accidentali et quasi numerica.

Altera hypothesis ea est, qua statuitur, præfatam inæqualitatem ex inæqualitate complexionis et organorum facultatibus inservientium originem ducere, ita ut eatenus hic homo ab illo discriminetur quoad intelligentiam, quatenus perfectiora habet organa sensibilitatis, præsertim internæ, quæ intellectui ministrat, et quæ cum ipso simul operatur.

Quæres 4.º Unde originem ducant monstruosi foetus humani, et illæ notæ (manchas) quæ aliquando in homines pelle exarata, pro variis anni tempestatibus varias subeunt mutationes.

Resp. Parè, Mallebranche, Burdach cum aliis, existimant hujusmodi effectus ex vi imaginationis originem ducere, nitunturque maxime, ut id tueantur, multiplicibus observatio-

(1) In hanc sententiam descendere videtur Leibnitz, dum scribit: «Il y a une difference individuelle originaire entre les ames, comme l'harmonie préétablie le montre.» *Essais de Theod.* p. 1.º, num. 103

nibus et exemplis, quæ opinioni huic favere videntur; idque non solum circa notas illas exteriores, in quas valde probabiliter imaginatio influit, sed etiam quoad monstruosos ipsos fœtus, quorum aliquando nulla alia sufficiens ratio reddi potest præter vehementissimam imaginationis impressionem; ut in muliere illa, quæ cum gravida interfuisset spectaculo crurifragii, filium postea peperit, cruribus, brachiis, renibusque fractis, et quidem, exactissime iisdem in partibus et locis, quibus in damnato homine iudicum sententia executioni mandata fuerat.

At vero alii, quos inter eminent Haller et Buffon, inficiantur huiusmodi effectus ex imaginationis vi originem ducere, eosque unice repetunt, ex accidentali mutatione legum naturæ propter occurrentia impedimenta, vel causarum pugnam. Nulla namque existit relatio, saltem directa, ajunt illi, inter nerveum systema matris et fœtus, ex qua solum exurgere ac communicari posset influxus ille imaginationis ad fœtum. Notant præterea, quod si vehemens imaginationis commotio, hujuscemodi produceret effectus, hi profecto frequentius in infantibus apparerent; cum vix ulla sit mulier, quæ, dum gravida existit, aliquam imaginationem vehementiorem non experiatur. Fortasse huiusmodi effectus, tum ex imaginatione, tum etiam ex perturbatione accidentali legum naturæ, simul originem ducunt. Sed res tanti non est, ut in ea diutius immoremur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De rationali anima prout a corpore separata.

Circa statum et conditiones existendi animæ rationalis post separationem a corpore, altum silentium apud recentiores, qui a christiana philosophia defecerunt. Immo vero, apud eos ipsos qui philosophiam catholicam profitentur, vix quidpiam solidi reperire licebit. Nos autem quoniam existimamus, huiusmodi vestigationem non parum lucis affundere christianæ psychologiæ, quam illustrat, obfirmat, ac veluti complet et perficit, de statu et conditionibus essendi et operandi animæ separatae, per summa capita disseremus. Itaque,

1.° Rationalis anima, utpote in confinio mundi corporei et spiritualis constituta, de utroque quodammodo participat; nam ex una parte, habet rationem formæ substantialis corporis humani; ex alia vero, habet rationem substantiæ spiritualis seu intelligentiæ subsistentis, unde hac ex parte, adsimilatur angelis, cum quibus quendam affinitatem sibi vindicat.

2.° Nihil igitur mirum, si quædam prædicata et attributa animæ convenient ex utroque capite. Sic, ex c., ex primo capite, ipsi competit habere ordinem essentialem et inclinationem naturalem ad corpus cum quo hominem seu naturam humanam constituit; quippe omnis pars essentialis, essentialem ordinem dicit, et inclinationem naturalem involvit id essentialiam cujus est pars. Ex altero capite, eidem competit posse esse et operari sine corpore; imo vero, perfectius aliqua ratione seu *secundum quid*, ut ajebant Scholastici, esse et operari, quatenus esse et operari sine corpore, si *simpliciter* seu secundum se spectetur, perfectius ac nobiliter existit, quam esse et operari dependenter a corpore.

3.° Quamvis rationali animæ non repugnet sed potius naturaliter competat status separationis a corpore, si spectetur præcise qua substantia intellectualis angelis affinis, id tamen nihil obstat quominus status conjunctionis cum corpore sit ei magis naturalis; quia omnis pars est propter totum, anima autem rationalis, utpote forma substantialis hominis, est propter hominem tanquam pars essentialis ipsius. Ergo cum status simpliciter vel absolute naturalis cujuslibet partis essentialis, sit esse in tota essentialia vel natura cujus est pars, status separationis a corpore, non est simpliciter naturalis animæ hominis, sed imperfecte solum naturalis, vel potius, ut habet D. Thomas, *præter rationem* suæ naturæ, hoc est, præternaturalis. Ad rem Cajetanus: (1) «Anima intellectiva, quia est suprema forma in materia existentium, secundum sui supremum participat aliquid de natura substantiarum separatarum; et secundum seipsam absolute, aliquid aliud sibi vindicat. Secundum enim pro-

(1) *Comm. in Sum. Theol.* 1.° P, q. 89, art. 4.°

priam naturam ut sic, vendicat sibi esse in corpore, et intelligere per conversionem ad phantasmata, quoniam est essentialiter pars; secundum vero quod participat substantias separatas, (quatenus similitudinem et affinitatem obtinet cum angelis, qui apud Scholasticos, *substantiæ separatæ*, ut plurimum, appellabantur) habet quod sit etiam extra corpus ut illæ sunt, et intelligat per conversionem ad intelligibilia simpliciter, ut illæ intelligunt: et sic ille modus est simpliciter naturalis animæ, hic vero præternaturalis.»

4.º «Cum nihil operetur nisi in quantum est actu, inquit D. Thomas (1), modus operandi uniuscujusque rei sequitur modum essendi ipsius. Animæ igitur, secundum illum modum essendi, quo corpori est unita, competit modus intelligendi per conversionem ad phantasmata (species seu repræsentationes sensibiles) corporum. Cum autem fuerit a corpore separata, competit ei modus intelligendi per conversionem ad ea quæ sunt intelligibilia simpliciter, sicut et aliis substantiis separatis.» Nimirum, apud D. Thomam:

a) Anima, dum est unita corpori, intelligit per conversionem ad objecta inferiora seu corporea, quæ per sensus menti offeruntur; namque, ut ipsemet ait, (2) «anima humana corpori unita, aspectum habet ex unione corporis ad inferiora directum:» dum vero a corpore est separata, intelligit per conversionem ad superiora, hoc est, ad res spirituales et per seipsas intelligibiles.

b) Objectum intellectus, pro statu unionis, habet solum intelligibilitatem potentialem et mediatam, cum objectum quod phantasmate seu sensibili repræsentatione exhibetur, intelligi actu nequeat, nisi ope intellectus agentis singularitate exuatur, et ad ordinem universalem et actu intelligibilem elevetur; objectum vero intellectus pro statu separationis, sibi vendicat intelligibilitatem, vel actuaalem, vel immediatam, quippe illud continetur, vel ideis a Deo infusis, aut etiam in antecessum acquisitis, sed quarum usus a sensibus jam non dependet; vel rebus immediate intelligibilibus, uti ipsa anima, angeli et Deus.

(1) 1.º P. q. 89, art. 1.º

(2) QQ. Disp. de Anim. q. unic. art. 17.

c) Anima, pro statu unionis, propriam essentiam non intuetur, sed tantummodo proprios actus, quorum ope, sicut et ope rationis, in cognitionem propriæ essentiæ devenit; angelos vero et Deum, ope remotionis, analogiæ, et collationis cum seipsa et rebus naturalibus cognoscit: ast vero, in statu separationis, «seipsam cognoscit, inquit D. Thomas, directe suam essentiam intuendo, et non a posteriori, sicut nunc accidit;» alias vero substantias separatas cognoscit per quamdam intuitionem veluti analogicam et imperfectam; sicut enim, «una aliarum substantiarum separatarum cognoscit aliam intuendo essentiam suam, in quantum in ea est aliqua similitudo alterius substantiæ cognoscendæ... ita etiam anima separata, intuendo directe essentiam suam, cognoscet substantias separatas, non tamen ita perfecte... sicut ipsæ cognoscunt se invicem, eo quod anima est infima inter eas, et infimo modo recipit intelligibilis luminis emanationem.»

d) Alia objecta vel res naturales, cognoscit anima separata per species infusas similes speciebus vel ideis quibus utuntur angeli: sed quia hujusmodi ideæ, utpote universales, relationem seu proportionem non habent cum lumine intellectus humani, qui in ordine intellectualem est infimus, anima separata per hasce ideas, non nisi cognitionem confusam et imperfectam obtinet. Enimvero, ut scite habet D. Thomas (1), «non est sibi (animæ separatæ) tanta efficacia virtutis intellectivæ, ut per hujusmodi genus specierum intelligibilem, possit perfectam cognitionem consequi, intelligendo specialiter et determinate unumquodque, sed in quadam universalitate et confusione, sicut cognoscuntur res in principiis universalibus.»

e) Itaque, modus cognoscendi animæ separatæ secundum se spectatus, est nobilior et perfectior quam modus cognoscendi animæ corpori conjunctæ; attamen, respectu animæ humanæ, cujus virtus intellectualis est infima et minor virtute intellectuali angeli et Dei, præfatus modus intelligendi est imperfectior, quatenus humanus intellectus, ope

(1) QQ. Disp. De Anim. art. 18.

ipsius, cognitionem generalem et confusam rerum solummodo obtinere potest.

f) Ex quo ulterius colligere licet, quod modus ille intelligendi per conversionem ad superiora et intelligibilia actu, qui competit animæ separatae, jure dici potest *præternaturalis*, sicut et status separationis a corpore, cui respondet. Contra vero, modus intelligendi per conversionem ad phantasmata et inferiora, hoc est, per abstractionem idearum, quibus singulatim, determinate ac distincte, unaquæque res repræsentatur et intelligitur, est animæ proprie naturalis, utpote respondens viribus intellectui humano propriis, ac cognitionem distinctam objectorum idoneus suppeditare.

Cæterum, hæc omnia accipere oportet quoad cognitionem animæ separatae, ex hypothesi status naturæ puræ, seu potius de cognitione quæ eidem competit ex vi et ordine naturæ. «De cognitione autem, concludam cum ipso D. Thoma, quam habent animæ sanctorum per gratiam, alia ratio est; nam secundum illam, angelis adæquantur, prout vident omnia in Verbo.»

SCHOLIUM GENERALE IN UNIVERSAM PSYCHOLOGIAM.

Ex his quæ in toto hocce libro disputavimus, facile colligitur, nos in psychologia tradenda, methodum analytico-syntheticam secutos fuisse. Est autem analytico-synthetica methodus, ea quæ observatione phænomenorum, ac ratione pura simul innititur; nempe, quæ facultates animæ, ex ipsarum actibus seu manifestationibus agnoscit, enumerat, dijudicat; per actus et facultates, ad dignoscendam naturam animæ assurgit, simul tamen ex natura animæ ad ipsius facultates, actus et objecta rediens, super ea veluti sese replicans, eaque omnia cum anima, a qua progrediuntur, conferens et ad accuratius examen revocans, ipsius animæ cum suis facultatibus plenior ac magis scientificam notitiam menti acquirit. Unde ex synthesisi et analysisi, ex observatione et ratione pura, simul constat hæc psychologica methodus qua usi simus, quæque cæteris proculdubio præstat, prout ratio et experientia ipsa nos edocent. Ast enim vero, qui historiam psychologiæ vel e limine salutave-

rit, non ignoravit profecto, eos qui in psychologia ex methodo pure rationali, et à priori philosophati sunt, gratuitas et hypotheticas rationis conceptiones loco veræ et realis psychologiæ nobis obtulisse, ut videre licet in Plotino et neoplatonicis, in Fichte, Hegel cum reliquis transcendentalibus, qui animæ humanæ, hujusque facultatum scientiam ex proprio ingenio et ratione pura eruere aggressi sunt, experientiam et observationem omnem transcendentes, vel potius contemnentes. Alii e converso, qui universam psychologiam ex observatione phænomenorum fere unice elicere pertentaverunt, enumerationem imperfectam facultatum animæ pro scientifica psychologia protulerunt. Hæc porro methodus, quæ empirica et à posteriori nuncupatur, est ipsamet quam Baco, Locke, Condillac, Reid cum schola scotica, Royer-Collard, Jouffroy, Cousin, et docuerunt, et psychologiæ applicarunt. Inter quos eminent sane Reid, qui huic methodo pressius adhæsit, eamque in suis operibus perfectius reliquis applicavit et evoluit; unde et methodus reidiana quandoque dicitur. Jam vero, nemo est qui nesciat scoticam seu reidianam psychologiam, et periculis scatere, et valde imperfectam esse. Periculis scætet; quia ex ejus principiis, nihil certi nobis licet pronuntiare circa naturam animæ ejusque spiritualitatem et immortalitatem. Est valde imperfecta et incompleta; non solum quia naturam ipsam animæ, quæ præcipua est psychologiæ pars, vix aut ne vix quidem attingit, sed etiam quia quoad ipsas facultates, nihil aliud facit, quam eas prout in homine esse produnt enumerare, recensere atque ad species quasdam revocare, quia ipsarum, nec principium et originem, nec propriam essentiam, nec terminum et objecta, scientificæ investigationi subjiciat. Verbo: psychologia scotica, non veram scientiam, sed descriptionem quamdam historicam facultatum et operationum animæ exhibet, atque, ut apposite quidam dixit, nihil aliud continet nisi quamdam, monographiam facultatum.